

ІСТОРИКО-ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧІ СТУДІЇ

Г.Ф. Драненко

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ЛЮДИНА ТА ТРАГЕДІЯ У ТВОРЧОСТІ ФРАНКОМОВНОЇ ПИСЬМЕННИЦІ АНДРЕ ШЕДІД

Співіснування поряд із французькою літературою багатьох франкомовних літератур зумовлене, як відомо, певними історичними, соціальними й політичними ситуаціями (деколонізація, репатріація, національні конфлікти тощо). Африканська, антильська, гаїтянська, магребінська, північноамериканська, європейська та інші франкомовні літератури на сьогодні є рівноправними представниками книжкового світу Франції. Певна частина письменників цих літератур намагається приєднатися до французької літератури, однак більшість із них стають речниками свого народу, відтак започатковують власні національні франкомовні літератури (додамо, що часто-густо вони пишуть і французькою, і рідною мовами). Письменниця Андре Шедід не належить ні до першої, ні до другої категорії авторів, адже її творчість знаходиться поза національними, часово-просторовими та ідеологічними кордонами.

А. Шедід, яка народилася в 1920 році в Каїрі в родині вихідців з Лівану, в 14 років вирушає навчатися до Європи, а з 1946 року вона – парижанка. Хоча її рідною мовою є французька (певна річ, вона володіє й арабською), свій перший твір („On the Trails of my Fancy”, 1943) письменниця пише англійською, оскільки навчалася в Американському Університеті в Каїрі. Таким чином, стають зрозумілими витoki „мультикультуралізму”, який є однією з основних рис творчості письменниці. Східний колорит, національні особливості життя та побуту східних народів, дотримання ними традицій є, так би мовити, екзотичною стороною її творів. Проте теми стосунків індивіда з суспільством, солідарності генерацій, життєвого героїзму, подолання себе та взаємодопомога („*Моя творчість – вічний пошук людяності*”) доводять універсальність проблематики творів А. Шедід, що долучає її до плеяди найвідоміших європейських авторів.

Познакою творчого методу романістики А. Шедід є присутність у центрі твору лиха, трагедії (війна, землетрус, авіакатастрофа, епідемія, злидарство тощо). Вона навмисно занурює своїх персонажів (а найчастіше це жінки та діти) в ситуації на межі життя та смерті. Незважаючи на те, що розв'язка цих історій, як правило, трагічна, сама розповідь несе певний оптимізм, надію, й навіть переконання, що людина здатна на все, вона може подолати смерть та горе, врешті-решт саме вона стає переможцем. Така позиція якнайкраще відповідає життєвому гаслу письменниці: „*Йти*

вперед, не втрачати радості життя, не здаватися перешкодам, долати їх по можливості, далі знов іти: ми всі спроможні це зробити". Ом Хасан, героїня роману „Шостий день” (1960), могла б підписатися під цими словами, адже історія цієї літньої жінки вражає настирливим бажанням врятувати онука від смертельної хвороби, „сподіваючись без надії”. Події твору розгортаються в Єгипті під час епідемії холери, яка вирує передусім у селах. Одні люди виказують лікарям за гроші хворих сусідів, яких миттєво забирають геть, спалюючи все їхнє майно; інші ж намагаються сховати рідних, що захворіли, відтак уберегти пожитки. Ом Хасан приїжджає з Каїру, щоби сховати хворого онука, позаяк почула, що на шостий день хвороби людина або помирає, або воскресає. Стара жінка робить усе, щоби протриматися шість днів, ховаючи хлопчика. Її боротьба за життя дитини сповнена фізичних та моральних страждань, напруження, болісного очікування, віри та зневіри, але перед дитиною вона мусить стримувати свої почуття, щоби надати хлопчикові сил для одужання: „*Не бійся. Нас не наздоженуть ні смерть, ні люди... Тінь – це хвороба сонця, але згадай, сонце завжди перемагає. Моє сонце – ти. Ти – моє життя. Ти не можеш померти. Життя не помирає*” (Тут і далі переклад з фр. – Г. Драненко) [3, с.68]. До останнього подиху онука бабуся не втрачає віри, смерть їх не розділяє, а поєднує, смерть – це розв’язка життя. Відтак смерть і воскресіння стають тут тотожними. Проте такий трагізм не даремний, як зазначає сама А. Шедід: „*Сюжети, які я обираю, частогусто позначені трагедією та надією. Я волю дивитися у вічі стражданню, горю, жорстокості світу; але й бачити при цьому його світло, красу, все, що допомагає нам подолати себе, жити краще, сподіватися на гарне майбуття*” [3, с.4]. Незважаючи на таку важку тематику, поетичність та ліризм стилю письменниці зворушує та хвилює, зачудовує та заспокоює.

Тема спілкування між різними генераціями є домінуючою в романі „Інший” (1969). Історія двох персонажів оповідається без точного зазначення просторово-часових координат, відомо лише те, що події відбуваються в туристичній місцині на березі Середземного моря. Зустріч двох чоловіків – старого (Сімма, представника Близького Сходу) й молодого (Джефа, західного туриста), трапляється внаслідок землетрусу, після якого молодий опиняється під руїнами готелю, а старий намагається його порятувати, підтримуючи з ним розмову, доки не повернуться рятувальники, що вже полишили пошуки під завалами. Ані пересуди, ані різниця у віці, в культурі, в мові не завадять їхньому спілкуванню. Слово є тут тією рукою допомоги, яку старше покоління постягує молодшому. Таким чином, діалог, комунікація, те, що називається словом *message*, може рятувати життя, долі, помагати долати перешкоди, повертати віру у свої сили, в життя. Зв’язок у такий спосіб з „іншим” є конче потрібним, він стає умовою власного життя того, хто створює цей *message*, відтак вимальовується визначення сенсу життя людини – допомагати іншому, вселяти в нього віру.

Така життєва позиція відображена в романі А. Шедід, який так і називається – „*Le message*” – „Вість” (2000). Подібно до попереднього роману, місце трагедії, в даному творі це місто під час війни, – місто умовне, оскільки кількість „гарячих точок” навіть сьогодні безконечна. Марія, йдучи на побачення із Стефом, а ця зустріч має призвести до примирення після безглузкого непорозуміння, стає жертвою кулі снайпера. Помираючи, вона хоче сказати Стефу, що кохає його. Повідомлення вмираючої жінки береться передати літнє подружжя. У світі, де побутують жорстокість, кров, розбрат, різні генерації повинні згуртуватися, знайти порозуміння, щоби вижити, вистояти. Тут А. Шедід вдало досягає своєї мети – не лише схвилювати, зворушити читача, а вказати йому на головне, відкидаючи дріб’язкове.

Історія власника каруселі Максима та хлопчика Омара-Жо, що став калікою й сиротою внаслідок війни, оповідається в романі „Багатоманітна дитина” (1989). Крім того, що життя цієї дитини вже позначено лихом, розв’язка роману також завершується трагедією (Максим потрапляє під колеса машини, поспішаючи до хлопчика із щасливою вісткою про усиновлення). Сюжет зводить персонажів різних націй та культур (француза та сина єгипетського мусульманина та ліванської християнки), різного віку та соціального статусу. Хлопчик стає сенсом життя чоловіка, який у певний час зневірився в житті. Так дитина горя та нещастя стає провісником радості та майбуття.

За жанрами твори А. Шедід різноманітні. Це роман, поезія та театр, але Гонкурівську премію (одну серед багатьох інших її літературних відзнак) вона отримала в галузі новели. Серед найвідоміших збірок А. Шедід – „Тіла й Час” (1978), „Світи Свічада Чудеса” (1988), „На життя й на смерть” (1992). Справжній майстер так званого короткого жанру, в межах стислої розповіді авторка спромагається розповісти історію людини, вкладаючи в зміст тематику та проблеми всесвітнього значення. Тут тема Людини та Трагедії здебільшого також осмислюється через смерть, народження або „воскресіння” персонажа (а смерть присутня мало не в кожному творі А. Шедід). Сама вона відкрито визнає: *”Неможливо оцінити життя, не переживаючи смерті. Ще зовсім юною я зрозуміла ефемерність існування”* [5]. Тому авторка говорить про смерть спокійно, усвідомлюючи, що вона є природним завершенням життя, тому важливо те, як людина її приймає. Часто персонажі А. Шедід зустрічають смерть із посмішкою радості. Як, наприклад, бабуся, що не може погодитися із переселенням із рідні домівки в новий квартал і вмирає напередодні, але у власному домі („Гран-Бульвар”). Смерть як воскресіння відбита в дещо іронічній новелі „Відштовхнута дитина”, де мати вмирає, народивши дівчинку, яка носитиме її ім’я. Тут трагедія смерті ніби вкривається новим життям красивої дитини, що з’являється в родині із генерації в генерацію потворних людей. Таке „заміщення” трагедії спостерігається також у розповіді „Людина без ніг та її друг, що подорожує”, хоча й на іншому рівні: філософське та символічне значення в новелі на першому плані.

Додамо, що багато новел письменниці можна назвати притчами, що демонструють певні життєві уроки („Ліванська коза”, „Тіла й час”, „Перетворення Батіна” та ін.). Найбільше це відчутно у фантастичних новелах А. Шедід.

Хоча переважна більшість її персонажів – жінки, сама письменниця не погоджується з думкою про існування жіночої літератури, як її окремого жанру. Так, в одному з інтерв'ю вона підкреслила: „Я пишу давно, але *апріорно* ніколи не виходжу з того, що я жінка”. Тобто так званий „жіночий погляд” на світ їй не властивий. Універсальність творів письменниці також у не рідкій безіменності персонажів (*дитина, стара, художник*, тощо), у нечіткості просторово-часових координат, а ще в її творах часто відсутні описи побутових деталей, тобто і в Лівані, і в Єгипті, й у Франції її тематика актуальна, свіжа, така, що витримала іспит Часу.

Висвітлюючи тему Людини та Трагедії, не можна залишити без уваги поетичний доробок А. Шедід, адже поезія, як вона сама зізнається, є для неї „головним джерелом”. Блукання людини в жорстокому світі – так можна стисло визначити сюжет збірки „Території подиху” (1999), поезії якої вписуються у 12 тематичних спрямувань, серед яких: час, любов, життя, смерть, жорстокість та інші. Разом із тим, ключовим у ній є слово „подих”, як подих світу, його дихання, ритм, мелодія, зрештою подих життя, який є зародком голосу поетеси. Збірка „Церемонія жорстокості” (1976), присвячена кривавій війні на одній із батьківщин авторки, в Лівані, є, насамперед, гнівним вигуком поетеси й людини проти споконвічних конфліктів на Близньому сході, проти трагедії, що не припиняється. Водночас авторка свідомо того, що людство ніколи не засвоює уроки трагедій.

По суті, у своїх творах А. Шедід використовує принцип грецької трагедії, де на вершині розповіді – катаклізм, внаслідок якого змінюються гуманістичні цінності, тільки в неї вони виявляються, виходять на поверхню. Вона переймає напруження дії, що завершується загибеллю героя, а також катарсис, що, в даному випадку, допомагає зрозуміти, що людинолюбність спить всередині кожної людини, що необхідно вірити в Людину. Трагедія у творах авторки не є сутужною, А. Шедід вдало застосовує мовні засоби та семантичні особливості слова для того, щоби її оповіді зворушували, а не лякали, не викликали, подібно до давньогрецької трагедії, ненависті; почасти там присутні також елементи гумору та іронії. Письменниця свідомо уникає у своїх творах релігії та політики.

Таким чином, у центрі творчості Андре Шедід перебуває Людина, яка долає Трагедію, людина-переможець, а не жертва, людина, що не кориться долі, яка вперто готова боротися з нею. Таємниця сили цієї людини міститься в любові – не лише матері до дитини, дитини до матері тощо, – в любові до ближнього. Трагедія ж у творах письменниці-космополіта є приводом виявити людськість, отже, вона доводить, що, незалежно від епохи, людина залишається Людиною, що в прагматичному,

індивідуалістичному західному світі людські цінності живі, вони лише сховані під грубим панциром благополуччя.

1. *Chédid, Andrée*. L'Artiste et autres nouvelles. – Paris: Libro, 2003. – 96 p.
2. *Chédid, Andrée*. L'Enfant multiple. – Paris: Castor poche flammariion, 1991. – 258 p.
3. *Chédid, Andrée*. Le sixième jour. – Paris: Castor poche flammariion, 1985. – 224 p.
4. *Chédid, Andrée*. L'Autre. – Paris: Libro, 2004. – 160 p.
5. *Frey, Pascale*. Andrée Chédid poète, romancière et groupie. – Lire, octobre 2000 // www.lire.fr/portrait

Résumé

L'article est consacré au thème de l'humanisme dans les romans, nouvelles et poèmes de A.Chédid et en particulier à la tragédie comme déclencheur de la manifestation des sentiments humains surtout dans les conditions de la montée de l'individualisme occidental. Il traite également les questions du style, de la philosophie de la vie de l'auteure.

Стаття надійшла до редколегії 3.10.2005

© Г.Ф. Драненко, 2005